

Artikelarkiv Arvesølv 2009

Højre og Venstres huse

af Morten Eriksen

De sidste 20-30 år af 1800-tallet var en opbrudstid i Danmark, både politisk og økonomisk. Rigsdagen var lammet af den politiske strid mellem "Venstre" og Højre", også kaldt forfatningskampen, som spidsede til under "provisorieårene" i 1880'erne. Højre havde flertallet i landstinget, Venstre i folketinget, som var det demokratisk valgte, men alligevel udnævnte kong Chr. 9. frem til 1901 kun højreregeringer.

Samtidig var industrialiseringen ved at få fodfæste i byerne og trak dele af den jordløse landbefolkning til sig, medens landbruget var i gang med en strukturændring fra korn- til animalsk produktion. Efter afskaffelsen af enevælden i 1849 var der en vældig politisk og åndelig mobilisering af folket i gang. Begge grupper på rigsdagen bejlede til de befolkningsgrupper, som med Grundloven havde fået stemmeret og dermed politisk indflydelse.

De ledende befolkningslag i Højre var godsejere, gejstlige, embedsmænd og, i takt med industrialiseringen, også folk fra industri- og finansverdenen. Men også en del håndværksmestre og småhandlende sluttede op. Venstres tilhængere var typisk akademikere, højskolefolk, lærere samt gårdejere og mindre jordbrugere. Selv om Venstre stiftede Danmarks ældste parti i 1870 med program, var hverken det eller Højre partier i moderne forstand, men rummede en del fraktioner.

Det er vigtigt at understrege, at selv om der ikke var nogen skarp grænse, så var modsætningerne også en kulturkamp mellem den etablerede bykultur, som hidtil havde betragtet landbobefolkningen som "almue", og den særlige landbokultur, som var i hastig vækst med egne økonomiske organisationer på andelsbasis og ledet af den stadig mere politisk skolede og selvbevidste gårdmandsklasse. Lidt forenklet repræsenteredes den første af Højre, den anden af Venstre.

Et uigendriveligt bevis på at dønningerne fra Rigsdagen også nåede hertil, har vi i sognets to historiske bygninger, "Munkebo Øvelses og Forsamlingshus" i Munkebo, og "den Konservative Klub for Munkebo Sogn og Omegn" i Dræby, begge opført næsten samtidig (1887-1888) og placeret lidt uden for byerne langs landevejen til Odense.

Fra dokumenter i lokalarkivet kendes navnene på en del af bagmændene bag begge huse. Forsamlingshusfolkene var alle lokale, mens disse kun udgjorde en mindre del af den Konservative Klubs medlemmer. Hvordan konflikten ellers kom til udtryk her vides ikke, men modsætningsforholdet på rigsdagen har næppe sat sig dybe spor i vort lokalsamfund, for hverdagens problemer og udfordringer har givetvis nødvendiggjort samkvem og fået den politiske strid til at fortone sig. Alt dette havde måske stået tydeligere, såfremt både klubbens og forsamlingshusets protokoller var blevet bevaret.

Den Konservative Klub for Munkebo Sogn og Omegn

Højre var i 1880'erne meget aktive i bestræbelserne på at få fodfæste også i landdistrikterne. De store bevillinger til befæstningen og forsvaret af København var en af årsagerne til den politiske strid på Rigsdagen, så i kampen om vælgerne spillede Højre det nationale kort, som var den livrem, der bandt Højretilhængerne sammen på tværs af klasser og erhverv. Ved siden af de vælgerforeninger, som rigsdagsgruppen skabte, opstod i 1885 nogle sideordnede organisationer, de konservative klubber, den første stiftet i København i 1892. Formålet var "at vække og styrke konservative anskuelser hos ungdommen".

Den lokale forening eller klub her i lokalområdet ser ud til at være stiftet o.1885¹⁾. Hvis der har været forhandlingsprotokoller, er de som nævnt bortkom-

Kvashugning omkring 1950 foran den tidligere Konservative Klub, som nu var maskinfabrik. Bygningen har udadtil stadig sit oprindelige præg.

met, så det nøjagtige tidspunkt kendes ikke. Nogle af initiativtagerne er dog givetvis den bestyrer, som på klubbens vegne den 28.2.1887 købte en 1750 alen²⁾ stor parcel af husejer Hans Andersen, Dræby Mark, beliggende

langs landevejen vest for Dræby. Prisen var 450 kr., en gæld som medlemmerne hæftede solidarisk for, og det er jo interessant at andelsprincippet også blev taget i anvendelse i Højres lejr.

Parcelen, som var skyldsat til 1½ album htk. og gammelskat 23 øre, fik matr.nr. 33f. De 9 underskrivere er: A Jensen, K. Schmidt, Niels Peter Hansen, Peder Christian Hansen, Martin Rasmussen, Erik Andersen, Peder Chr. Pedersen, Rasmus Larsen og Peder Poulsen. 4 af disse var fra Munkebo: Præstegårdsforpagter Knud Schmidt, bådfører Martin Rasmussen, gårdejer Erik Andersen, og fisker Rasmus Larsen. Kun 1, gårdejer Niels Peter Hansen, var fra Dræby. Peter Chr. Petersen var sognefoged i Vester Kærby og Peder Poulsen, Agedrup, betegnes blot som "ungkarl". De to øvriges hjemsted og erhverv er ukendt. ²⁾

Selvom Højre på Christiansborg domineredes af godsejere, synes ovenstående at bekræfte at "partiet" ikke var et decideret klasseparti, men havde forsvarssagen og det nationale som samlingspunkt. Formand var således bådfører Martin Rasmussen. Og at klubben var et "Dræby-foretagende" som den lokale tradition siger, er der jo unægtelig heller ikke meget i ovenstående, der tyder på.

Byggeriet, nuværende Stationsvej 104, kom hurtigt i gang. Til at finansiere det optoges den 17.12.1887 et lån på 3000 kr. i Spare- og Lånekassen i Kerteminde.

Kautionister og selvskyldnere var to bestyrelsesmedlemmer, gårdejerne Erik Andersen, Munkebo, og Niels Peder Hansen, Dræby.³⁾ På det tidspunkt var bygningen allerede rejst. En 22 m. lang, ret prunkløs bygning med sadeltag.

Året efter, i 1888, låntes 1000 kr. af den tilsyneladende risikovillige, men sikkert velhavende Erik Andersen, måske til anskaffelse af inventar⁴⁾. Men det har åbenbart ikke været nok, for i 1890 samlede man 1555 kr. ind hos medlemmerne, som alle sikredes deres tilgodehavende ved et sindrigt tilbagebetalingssystem, som er udførligt beskrevet i et bevaret dokument i lokalarkivet, som er særlig interessant, fordi det rummer navnene på de 31 indskydere og det inventar, som de havde pant i.

Af denne liste kan ses, at medlemsskaren var forholdsvis bred, spændende fra de "fine", proprietæren på Kejrup og provsten i Kølstrup, over en bred midtergruppe af gårdmænd til en husmand, en gartner og en murer. Mere præcist tæller listen 1 proprietær, 1 provst, 1 lærer, 2 forpagtere, 14 gårdejere, 1 particulier, 5 "ungkarle" (formodentlig gårdmandssønner), 1 møller, 1 bådfører, 1 fisker, 1 gartner, 1 husmand, 1 smed og en murer⁵⁾. Altså et rimeligt bredt befolkningsudsnit, trods alt med en overvægt af de lidt højere socialgrupper, men en ret broget flok ved klubbens selskabelige lejligheder, skulle man mene.

Stavningen i dokumentet er ret mangelfuld, så det er næppe udformet af skolelærer Theodor Wiibroe, Munkebo, som var bestyrelsesmedlem fra starten og altså – lidt atypisk for hans profession – højremand. Af de 31 bidragydere (højeste bidrag 100 kr., laveste 5 kr.) er 6 fra Munkebo og 3 fra Dræby. Resten er udensogns og fordeler sig på flg. måde: 1 fra Vester Kærby, 7 fra Bullerup, 1 fra Agedrup, 1 fra Hundslev, 9 fra Kertinge, 1 fra Kølstrup, samt proprietæren på Kejrup og forpagteren på Ørnfeldt.

De konservative klubbers formål var – i modsætning til Venstres forsamlingshuse – først og fremmest at være diskussionsklubber afholde foredrag, oplæsninger og i høj grad også selskabelighed, som skulle vinde ikke-medlemmer for sagen. Således også i huset i Dræby, hvor bestyrelsen skulle afholde mindst 9 selskabelige sammenkomster hvert år med dans til slut. Det har man sikkert levet op til, for ovenstående inventarliste (se note 5) rummer foruden 16 gråmalede fyrretræs bænke, 5 gråmalede fyrretræsborde, 1 brunmalet langt fyrretræsbord, 15 stole med amerikanske sæder, 1 lysekrone og 4 hængelamper også "1 skjænkedisk, køkkenredskaber og køkkeninventarium: 24 ølglas, 24 punchglas, 24 vinglas, 3 brændevinskaraffer, 1 vandkaraffe, 24 snapseglass, 36 thetinskeer, 3 store presenterbakker, 2 store tinkedler og 2 zinkspande".

Det fremgår af en bevaret regnskabsbog fra brugsforeningen i Munkebo Kro, at mens folkene i Munkebo forsamlingshus overvejende indkøbte øl og snaps til møderne, så stod den i klubben foruden øl på dyrere og mere eksotiske varer, rødvin, cognac og rom til punchen.

"For Gud Konge og Fædreland" står der på den bronzemedalje, som fisker Hans Jacob Knudsen (f. 1841 og far til Karoline Knudsen, Hjemmebageriet) fik af den "Conservative Klub", formodentlig for sin deltagelse i krigen i 1864.

Luftfoto fra 1950'erne af den tidligere klubbygning, nu Stationsvej 104

De stærke sager har måske været nødvendige for at opbløde socialklassernes forskellige selskabskultur. En stor fest var den i venstrekredse grundigt upopulære kong Chr. 9's 25-års regeringsjubilæum i 1888, som blev udførligt beskrevet i dagspressen. Af avisreferater kan man også se, at sognepræst i Munkebo 1883-1892, F. D. Engelstoft, var en flittigt brugt foredragsholder i huset.

Den Konservative Klub fik ikke nogen lang levetid, hvilket kan hænge sammen med Højres tilbagegang på landsplan og svigtende tilslutning til arrangementerne. Først da Højre efter den mere demokratiske grundlov i 1915 genopstod som Det Konservative Folkeparti, blev en vælgerforening igen dannet i Munkebo i 1921, på kromand Markvard Mortensens initiativ. Men da var bygningen i Dræby for længst solgt. Det skete allerede i 1905, da man solgte den til Martin Ernst Mortensen, som indrettede et maskinsnedkeri i bygningen med en enkelt snedkersvend ansat.

I 1911 skiftede bygningen atter ejer, idet den blev overtaget af Rasmus Chr. Rasmussen, som indrettede maskinværksted på stedet. Fra 1929 til i dag har bygningen været ejet af 3 generationer, Poul, Hans og Palle Nielsen⁶⁾ og heddet først "Dræby Maskinfabrik" og nu, under yngste generations ledelse "Dræby VVS". En udstillingstilbygning fra 2004 i syd har samtidig skjult bygningens oprindelige præg temmelig meget.

Munkebo Øvelses og Forsamlingshus

I Munkebo Lokalarkiv er bevaret en liste "Aktietegningen til en Forsamlingsbygning i Munkebo Sogn" med navne på 111 "aktionærer", alle lokale, dog med en lille overvægt (64) af personer fra Munkebo. Listen er dateret 7.3.1888 ⁷⁾. Man kan undre sig over betegnelsen, for ret beset var der jo tale om et andelsselskab. Der tegnedes i alt 203 "aktier" og formålet var klart: At finansiere køb af grund og opførelse af en forsamlingshusbygning.

Initiativet kom altså næsten et år senere end Højrefolkene i Dræby, men om det var en reaktion på dette vides ikke, for i Danmark blev der bygget rigtig mange forsamlingshuse i disse år. På listen er anført 33 gårdmænd, 17 håndværkere, 17 boelsmænd og husmænd, 5 fiskere, 3 handlende, et par aftægtsmænd, 1 lærerinde og 1 arbejdsmand. I nogle af tallene er familiemedlemmer inkluderet. På listen optræder også sognefogeden, Carl Ludvig Møller, Østergård Møllegård. Resten af andelshaverne er 34 tjenestefolk, heriblandt den senere så kendte maler, Lars Rastrup. En af tjenestepigerne er streget ud. Hun tjente i skolen hos læreren, Theodor Wiibroe. Han var, som tidligere nævnt, et fremtrædende medlem af den

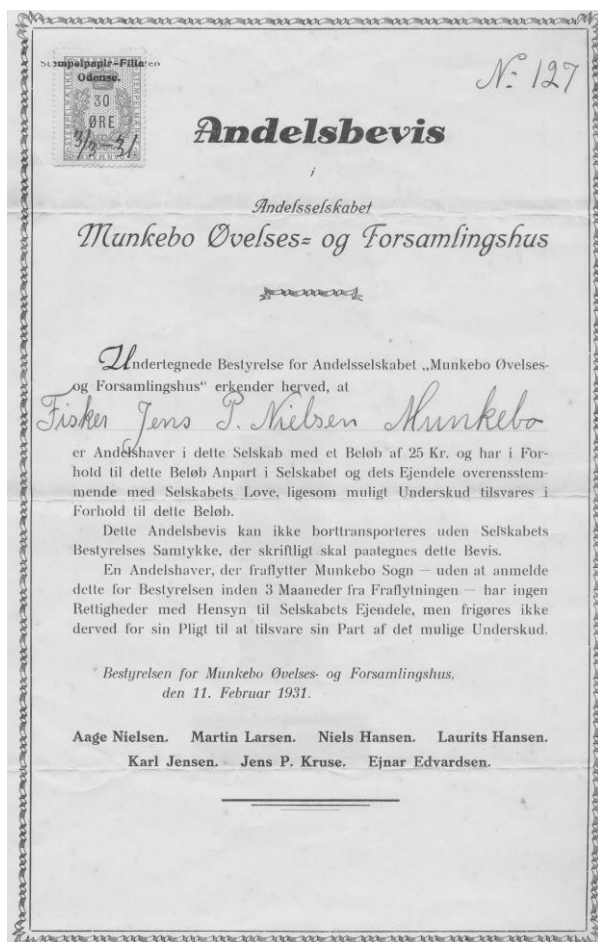

Lars Rastrups foto af Hans Edvardsens ejendom, nu Fjordvej 121

Konservative Klub, så læseren må selv gisne om, hvorfor hun alligevel ikke skulle være medlem.

De ældste af landets forsamlingshuse kaldtes "øvelsesshuse". I lyset af nederlaget i 1864 var deres formål fysisk og militær træning af ungdommen. De blev oprindeligt stiftet af de stærkt nationale lokale skytteforeninger, men venstrefolkene overtog gradvis magten her, og da forsvarssagen for Venstre efterhånden blev et spørgsmål om at "der skulle bygges et Danevirke i hver mands bryst", foretrak man efterhånden den mere fredeligt klin-

gende betegnelse "forsamlingshuse" om bygningerne, som i grundtvigsk og Venstres ånd skulle opdrage ungdommen både åndeligt og fysisk. Navnet på bygningen blev dog, som andre steder, "Munkebo Øvelse og Forsamlingshus".

Andelsbevis fra 1931 til Jens P. Nielsen

Ovennævnte aktieselskab, som fik navnet "Munkebo Øvelse og Forsamlingshus" købte så 7.9.1888 en grund af husejer Hans Edvardsen for 200 kr. kontant. Den udstykkedes med matrikelnummeret 29b som ny nabo til hans ejendom på hjørnet af nuværende Kølstrupvej og Fjordvej og var skyldsats til 3/4 album, gammelskat 15 øre. I salgsbetingelserne indgik at foreningen kunne tage vand fra sælgers brønd, som ikke måtte sløjfes, samt en interessant klausul om at såfremt der i fremtiden blev indrettet friskole i bygningen, skulle der betales yderligere 50 kr. for parcellen. Måske var der planer om at flytte den daværende friskole fra kirkebakken hertil? Amtets landevejsgrøft måtte sløjfes, givetvis for at sikre den nødvendige adgang⁸⁾.

Byggeriet kom, som i Dræby, hurtigt i gang. Den størrelsesmæssigt beskedne bygning på 16 x 8 m. må være blevet opført straks derefter. Mere sprælsk end konkurrenten i Dræby med smuk og karakteristisk sandstensornamentik, som man også finder på flere bygninger i sog-

net, specielt nogle stuehuse. For byggeriet stod måske et bestyrelsesmedlem, ”husejer og murer” Jens Chr. Nielsen, Dræby Fed, der fik en panteobligation på 1200 kr. tinglyst i maj 1889 ⁹⁾. I folketællingen 1890 nævnes hans murererhverv

Folkedans ca. 1905. Det er uvist hvornår inskriptionen over døren forsvandt eller blev malet over. De fleste personer er identificeret i lokalarkivet.

dog ikke. I et håndskrevet notat i arkivet¹⁰⁾ nævnes dog som bygmester Munkebo-mureren, Jens P. Kruse Pedersen. Han var en kunstnerisk person, der også lavede stenskulpturer, og som iflg. samme kilde var mester for

både flere stuehuse, sit eget hus ”Casa Mia” på Fjordvej og det karakteristiske figurhoved over indgangsdøren, som heldigvis er bevaret.

I bestyrelsen sad foruden Jens Chr. Nielsen også gårdmand Anders Jacobsen, Munkebo, gårdmand Lars Edvardsen, Munkebo, ungkarl Peder Kristiansen, Dræby (senere gårdmand i Munkebo), tømrer Peder Nielsen, Munkebo Mark, gårdmand Rasmus Nielsen, Dræby, og gårdmand Rasmus Markussen, Munkebo. Flere af disse var også aktive i sognerådspolitik og i oprettelsen af Munkebo-Drigstrup Andelsmejeri i 1899.

To af de mange aktiviteter i ”huset”: Dilettant omkring 1910 og genoplivning i 1936 af 1800-tallets ”skjolddans”.

Munkebo Øvelses og Forsamlingshus blev i de følgende årtier hjemsted for mange af de aktiviteter, som også kendes fra andre sogne: Gymnastik, dilettant, folkedans, møder¹¹⁾, foreningsballer, private fester. Senere blev det valgsted, og biograf for de omrejsende selskaber.

I 1920'erne var "huset", som det blev kaldt, blevet for lille, og o. 1930 blev det udvidet med en bagvedliggende tilbygning i røde sten.

Men som i andre sogne gik det sværere tider i møde i efterkrigsårene, hvor landsbykulturen begyndte at gå i opløsning. Trods alt var det temmelig tidligt, at man allerede i 1951 på generalforsamlingen vedtog med 18 stemmer for og 17 imod at henstille, at kommunen overtog ejendommen. Denne var behæftet med en gæld på 5800 kr., og sognerådet afslog at overtage huset med 4 stemmer imod og 2 for.

Hvis man undrer sig over hvorfor det 7. medlem ikke stemte, er der en forklaring.

Pigegymnastik 1958 i forsamlingshusets sidste år

Det var nemlig formanden, gårdejer Ejnar Edvardsen, som også var formand for forsamlingshusets bestyrelse og derfor inhabil.

I 1958 bevilgede kommunen dog 700 kr. i støtte til forsamlingshuset, men med den klausul at beløbet skulle bruges til betaling af gæld til den nyligt afdøde Ejnar Edvardsens bo. Og omkring samme tidspunkt må det være blevet solgt til malermester Erik Stærmose, som også byggede et enfamilieshus bag forsamlingshuset. I 1974 gik det videre til et bådebyggerfirma, og fra 1985 blev

der indrettet sol- og fitnesscenter (Bjørns solcenter) i den gamle bygning. En ny ejer i 1988 havde planer om at indrette restaurant i huset, men projektet strandede.

Sidste ejer, fra 1996, blev Borgerligt Socialt Boligselskab, som i samarbejde med kommunen indrettede ungdomsboliger i huset. Samtidig gennemgik det en gennemgribende ombygning og istandsættelse, men fremtræder trods alt, på trods af den noget hidsige farve, stadig nogenlunde i sin oprindelige skikkelse.

Noter

- 1) Vagn Dybdahl: Partier og erhverv (1969) bd. 1 s. 97
- 2) Kopi af købekontrakt og skøde 28.2.1887 i Munkebo Lokalarkiv (A54/1)
- 3) Panteobligation 17.12.1887 i Munkebo Lokalarkiv A54/2
- 4) Kopi af pantebrev 24.3.1888 i Munkebo Lokalarkiv A54/4
- 5) Panteobligation 28.9.1890 i Munkebo Lokalarkiv A54/3
- 6) Om de 3 generationer og deres virke kan læses i "Arvesølv 2005" s. 4-9
- 7) Original i Munkebo Lokalarkiv A53/5
- 8) Kopi af salgskontrakt og skøde 17.9.1888 i Munkebo Lokalarkiv A53/1
- 9) Kopi af panteobligation 12.4.1889 i Munkebo Lokalarkiv A53/2
- 10) Arkivfond A635 i Lokalhistorisk Arkiv
- 11) Her genstiftedes også, pudsigt nok, den konservative vælgerforening i 1921.